

РЕЦЕНЗІЯ

доктора психологічних наук

Чиханцової Олени Анатоліївни

на дисертаційне дослідження Тарасової Валерії Валеріївни

«Вплив типу прив'язаності на формування стресостійкості у підлітків»,
що представлена до захисту у спеціалізовану вчену раду для розгляду та
проведення разового захисту дисертації на здобуття наукового ступеня

доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія

в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Актуальність теми дослідження. Представлена робота на рецензування відзначається важливістю та актуальністю, оскільки зосереджується на вивченні взаємозв'язку між типом прив'язаності та рівнем стресостійкості у підлітків. Події, які зараз відбуваються в Україні, є стресовими для людей будь-якого віку, тим паче для підлітків, бо підлітковий вік є найбільш сенситивним. Виключно важливого значення набуває означена проблема нині, оскільки стресостійкість у підлітків є ключовим елементом їхнього гармонійного розвитку, який сприяє формуванню міцного, стійкого психологічного фундаменту для подальшого життя. На думку авторки, саме підлітковий вік є важливим з точки зору дослідження стресостійкості. Адже під час підліткової кризи основний зміст та специфіка всіх сфер розвитку (психічної, фізичної, розумової, моральної, соціальної та інше) визначається переходом від дитинства до дорослості. Саме в підлітковому періоді відбувається становлення якісних новоутворень внаслідок перебудови організму, трансформації взаємин із дорослими та однолітками, освоєння нових способів соціальної взаємодії, змісту морально-етичних норм, розвитку самосвідомості, інтересів, пізнавальної та навчальної діяльності.

Зв'язок роботи з науковими програмами та темами. Дисертаційне дослідження Тарасової Валерії Валеріївни, виконане у межах комплексних науково-дослідних тем «Технології психотерапевтичної допомоги постраждалим у подоланні проявів постравматичного стресового розладу» (номер держреєстрації 0118U003096) та «Застосування психотерапевтичних технологій у наданні допомоги постраждалим з проявами постравматичного стресового розладу» (номер держреєстрації 0121U107535) лабораторії консультативної психології та психотерапії Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, характеризується *науковою новизною і має велику перспективу подальшої реалізації і втілення в психологічну практику.*

Наукова новизна дослідження та одержаних результатів.

Наукова новизна одержаних результатів, насамперед, полягає у комплексному характері дослідження, зокрема визначенні особливості взаємозв'язку між типом ранньої дитячої прив'язаності та рівнем стресостійкості у підлітків. Так, вперше було розроблено психотехнологію формування стресостійкості у підлітків, а також соціально-психологічної допомоги підліткам у важких життєвих ситуаціях, стресогенних за своєю природою. Розроблено психопрофілактичні заходи, засновані на сучасних методах психологічної корекції стресу у підлітків. Також авторкою вперше з'ясовано ефективність психодинамічних технік у роботі з підвищенням стресостійкості у підлітків за допомогою корекції типу прив'язаності та опрацювання раннього дитячого травматичного досвіду.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому і оформлення.

Аналіз змісту дисертації В. В. Тарасової «Вплив типу прив'язаності на формування стресостійкості у підлітків» дає підстави зазначити, що об'єкт, предмет та завдання дослідження логічно і структурно узгоджені, відповідають визначеній авторкою меті, яка передбачає вивчення типів прив'язаності у підлітків, що впливають на якість їхньої стресостійкості, а також розроблення психотехнології з метою психологічної корекції ненадійних типів прив'язаності і збільшення психологічних можливостей підлітків до опору стресам.

Оцінюючи зміст дисертації, варто відмітити, що Валерія Валеріївна показала високий рівень наукової компетентності. Сформульовані та реалізовані в дослідженні цілі є свідченням вміння дисертантки на теоретичному та практичному рівні виконувати поставлені завдання. У роботі прослідковується ґрунтовне опрацювання і узагальнення низки теоретичних підходів до досліджуваної проблеми. Це дозволило визначити зміст базових понять, що забезпечуються, зокрема, використанням широкої джерельної бази за темою дисертації: список використаних джерел налічує 180 найменувань, із них 31 – іноземною мовою. Логіка викладання матеріалу корелюється з предметом дослідження і обраними методами дослідження. Це дало змогу здобувачці сформувати підґрунтя з наукових підходів і концепцій, які лягли в основу її наукових розвідок. Для дисертації характерна системність та ясність викладення матеріалу, вміння виділити суттєві моменти, чітка їх аргументація.

Висновки та наукові положення, представлені у дисертаційному дослідженні, сформульовані внаслідок ретельного та всебічного наукового дослідження, яке авторка провела на високому теоретико-методологічному рівні. Теоретичний аналіз проблеми, що вивчалася, був проведений на високому рівні, а методи дослідження та обробки даних були визначені відповідно до поставлених

завдань. Якісний аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження свідчать про їх *достовірність* та наукову компетентність Тарасової В. В.

Організаційно-методичні засади проведеного дослідження розкрито повною мірою на достатньому фаховому рівні. Кількісний і якісний аналіз отриманих даних здійснено кваліфіковано та коректно. Також варто відмітити якісне графічне зображення даних, що доповнює інтерпретацію отриманих результатів. Наукові положення і висновки дисертаційного дослідження є результатом комплексного науково дослідження, виконаного В. В. Тарасовою на достатньо високому теоретико-методологічному рівні.

Дослідження В. В. Тарасової мають вагомe *практичне значення*, яке полягає в розробленні та апробації психотехнології розвитку стресостійкості у підлітків. Зазначається, що цілеспрямований психокорекційний вплив на підлітків з розвитку їхньої стресостійкості здійснювався через певний психокорекційний комплекс, який складався з діагностичного, корекційного, оціночного та прогностичного блоків. Слід відмітити розроблене структуроване інтерв'ю, що спрямоване на діагностику особливостей стресостійких якостей у підлітків та особливості їх стосунків з батьками у дитячі роки. На основі отриманих результатів, розроблено психопрофілактичні заходи, засновані на сучасних методах психологічної корекції стресу в підлітків. Вперше застосовано психодинамічні техніки у роботі з підвищенням стресостійкості у підлітків за допомогою корекції типу прив'язаності та опрацювання раннього дитячого травматичного досвіду.

Результати дослідження впроваджено у діяльність середньої загальноосвітня школа I-III ступеню № 25 Шевченківського району м. Києва, комунального закладу освіти «Середня загальноосвітня школа № 15» Дніпровської міської ради (м. Дніпро), Тернопільського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів-економічний ліцей №9 імені Іванни Блажкевич.

Дисертація Тарасової В. В. є завершеною науковою працею, а її оформлення *відповідає встановленим вимогам* МОН України.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження в опублікованих працях. Основні наукові результати та висновки дисертації пройшли апробацію під час науково-практичних конференцій та знайшли відображення в 3 публікаціях у наукових фахових виданнях з психології, включених до переліку, затвердженого МОН України та 3 працях апробаційного характеру. Це вказує на *достатній рівень оволодіння методологією наукової діяльності*.

Поставлені у роботі завдання є повністю виконаними.

Відомості про дотримання академічної доброчесності. У дисертації та наукових публікаціях Тарасової В. В. відсутні порушення академічної доброчесності.

Таким чином, загальна оцінка даної дисертаційної роботи є позитивною, однак необхідним вважаємо висвітлення певних дискусійних положень, а також формулювання зауважень та побажань до деяких результатів дослідження:

1. У другому розділі роботи для проведення емпіричного дослідження впливу типу прив'язаності на формування стресостійкості у підлітків, Валерією Валеріївною було сформовано вибірку з 125 молодших підлітків віком від 11 до 13 років. Вважаємо, ця частина роботи була би ґрунтовнішою, якщо б досліджуваних було розподілено за такими критеріями як стать, наявність братів і сестер, проживання в повній чи неповній сім'ї, оскільки всі ці показники мають неабиякий вплив на формування і розвиток стресостійкості особистості та тип прив'язаності.
2. Результати впровадження психотехнології психокорекційної допомоги підліткам з ненадійним типом прив'язаності представлені для експериментальної та контрольної груп (табл. 3.9 та 3.10). Цікаво було б почути думку Валерії Валеріївни стосовно доцільності такої великої кількості учасників програми психокорекції та способу її проведення.
3. Валерія Валеріївна вказує на кількісні та якісні зміни у динаміці розвитку стресостійкості підлітків після застосування психотехнології психокорекційної допомоги підліткам з ненадійним типом прив'язаності (рис. 3.3). Хотілось би почути більш детальний аналіз авторки стосовно отриманих показників у динаміці розвитку стресостійкості підлітків.

Всі наведені зауваження аж ніяк не впливають на позитивну оцінку дисертації. Зауваження можуть бути предметом подальших досліджень авторки.

Дисертаційна робота Тарасової Валерії Валеріївни «Вплив типу прив'язаності на формування стресостійкості у підлітків», представлена на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія», є самостійним, цілісним і завершеним дослідженням, в якому представлено теоретичні та практичні аспекти впливу типів прив'язаності на розвиток стресостійкості у підлітків.

За своєю актуальністю, методичним рівнем планування і проведення дослідження, науковою новизною та практичними результатами робота відповідає встановленим вимогам МОН України щодо дисертацій.

Загальний висновок та оцінка дисертації щодо присудження ступеня доктора філософії. Дисертаційна робота Тарасової В. В. відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022, а також вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій». Виходячи із вищезазначеного, Тарасова Валерія Валеріївна заслуговує присудження їй наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент

провідний науковий співробітник
лабораторії психології
особистості імені П.Р. Чамати
Інституту психології імені Г.С. Костюка
НАПН України,
доктор психологічних наук,
старший дослідник

Олена Чиханцова

